

Titlul I

Privire generală asupra obligațiilor civile

Capitol unic

Noțiunea de obligație. Clasificarea obligațiilor

Secțiunea I. Noțiunea de obligație

1. Terminologie. Definiție. *În sens larg*, prin obligație se înțelege raportul juridic în conținutul căruia intră *atât latura activă*, care este *dreptul de creanță* ce aparține creditorului, *cât și corelativul* acestui drept, adică *latura pasivă* a raportului, care este *datoria* ce incumbă debitorului; *în înțeles restrâns*, obligația desemnează numai *latura pasivă* a raportului juridic, fiind deci sinonimă cu *datoria* ce revine debitorului.

Obligația - în sens larg - este, așadar, acel raport juridic în conținutul căruia intră dreptul subiectului activ denumit creditor, de a cere subiectului pasiv denumit debitor - și căruia îi revine îndatorirea corespunzătoare - a da, a face sau a nu face ceva, sub sancțiunea constrângerii de stat în caz de neexecutare de bunăvoie.

Sau, dacă se pune accentul pe *latura pasivă*, *latura activă* a obligației fiind implicită, *obligația poate fi definită ca acel raport juridic în virtutea căruia o persoană, denumită debitor, este ținută față de o altă persoană, denumită creditor, fie la o prestație pozitivă (a da, a face), fie la o abstențiune (a nu face)*¹.

Din punctul de vedere al creditorului, raportul de obligație apare ca *un drept de creanță*; din punctul de vedere al debitorului, acest raport apare ca o *datorie* (obligație în sens restrâns).

¹ Uneori, *latura pasivă* a obligației este exprimată prin „îndatorirea ce revine debitorului de a îndeplini o anumită prestație”, cuvântul „prestație” fiind luat în sens larg, *spre a exprima atât o acțiune pozitivă, cât și o abstențiune* de la o anumită acțiune (a se vedea, de exemplu, T.R. Popescu, P. Anca, *Teoria generală a obligațiilor*, Ed. Științifică, București, 1968, p. 9); a se vedea, de asemenea, L. Pop, *Drept civil român. Teoria generală a obligațiilor*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 12, precum și L. Pop, *Tratat de drept civil. Obligațiile, vol. I, Regimul juridic general*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 5; sau cum s-a spus recent în doctrina franceză, există un raport juridic obligațional „atunci când o persoană (creditorul) poate juridicește să pretindă altei persoane (debitorul) o prestație concretă, predeterminată”; a se vedea Ph. Malaurie, L. Aynès, Ph. Stoffel-Munk, *Droit civil. Les obligations*, 2ème édition, Defrénois, Paris, 2005, p. 1.

Este de prisos să mai amintim că în cuprinsul prezentei lucrări avem în vedere nu obligațiile juridice în general, ci numai obligațiile civile.

2. Elementele raportului juridic de obligație. Ca orice raport juridic civil și raportul de obligație comportă cunoscutele elemente structurale: a) subiectele, b) conținutul și c) obiectul.

a) *Subiecte ale raportului juridic* de obligație pot fi atât persoanele fizice, cât și persoanele juridice. În cazuri excepționale, când participă direct la raporturile juridice civile, și statul poate apărea ca subiect într-un raport de obligație.

În raportul de obligație *subiectul activ* poartă denumirea de *creditor*, iar cel pasiv de *debitor*.

Natura și complexitatea unor obligații pot determina ca același subiect să întrunească, deodată, dubla calitate, atât pe aceea de creditor al unei prestații, cât și aceea de debitor al altei prestații. Vânzătorul, ca subiect al unui raport juridic de vânzare-cumpărare, de exemplu, este nu numai creditor al prețului, dar, concomitent, este și debitor al obligației de transferare a proprietății și de predare a lucrului vândut. Tot astfel, cumpărătorul este nu numai creditor, cât privește dreptul de a primi lucrul, dar este și debitor al prețului cuvenit pentru lucrul cumpărat.

Dacă în teoria generală a obligațiilor operăm cu termenii generici de **creditor** și de **debitor**, atunci când examinăm diferitele categorii de obligații speciale va trebui să observăm că subiectele acestor obligații pot să capete denumiri specifice, cum ar fi, de exemplu, denumirile perechi de vânzător-cumpărător, locator-locatar, mandant-mandatar, donator-donatar, împrumutător-împrumutat, comodant -comodatar etc.

Aceste denumiri specifice pot fi reduse, uneori, la înțelesul denumirilor de creditor și debitor, cum ar fi cazul, de exemplu, al împrumutătorului și al împrumutatului, al comodantului și al comodatarului etc.; alteori însă, aceste denumiri exprimă sintetic dubla calitate - de creditor și de debitor - pe care o întrunește, concomitent, fiecare din subiectele raportului de obligație, cum ar fi, de exemplu, denumirile de vânzător și cumpărător, locator și locatar etc.

b) *Conținutul raportului juridic de obligație* este format din dreptul de creanță aparținând creditorului și obligația corespunzătoare acestui drept, care incumbă debitorului.

Așa cum este cunoscut, drepturile de creanță împreună cu drepturile reale alcătuiesc clasificarea fundamentală a drepturilor civile cu caracter patrimonial. Aceasta înseamnă că o *latură esențială a raportului de obligație o constituie conținutul său patrimonial: dreptul de creanță se înscrie în activul patrimonialului, iar obligația corelativă este cuprinsă în pasivul acestuia.*

Dreptul de creanță se deosebește de dreptul real printr-un număr de particularități, ce decurg din faptul că dreptul de creanță este un drept relativ, pe câtă vreme dreptul real este un drept absolut.

De aici decurg toate deosebirile referitoare la determinarea subiectelor, natura îndatoririi subiectului pasiv și celelalte deosebiri dintre drepturile absolute și relative.

c) *Obiectul raportului de obligație*, conceput ca acțiune sau abstențiune concretă la care este îndatorat subiectul pasiv și îndreptățit subiectul activ, poate consta fie *într-o prestație pozitivă - a da, a face ceva -, fie într-o abținere - a nu face ceva la care, în lipsa obligației asumate, subiectul pasiv ar fi fost îndreptățit.*

Obligația de a da nu se confundă cu obligația de a preda; a da înseamnă a constitui sau a transmite un drept real oarecare. Astfel, de exemplu, obligația vânzătorului de a transmite cumpărătorului dreptul de proprietate asupra lucrului vândut este o obligație de a da. Ea nu se confundă cu obligația de a preda materialmente lucrul vândut, această din urmă obligație fiind o obligație de a face.

În conformitate cu prevederile legislației noastre, transmiterea prin contract a drepturilor reale se realizează concomitent cu încheierea contractului, astfel încât obligații de a da persistente în timp, după săvârșirea actului generator de obligații, se întâlnesc mai rar. Art. 971 C. civ., de exemplu, stabilește expres că „în contractele ce au de obiect transferul proprietății sau a unui alt drept real, proprietatea sau dreptul se transmite prin efectul consimțământului părților”.

Obligația de a da fiind executată prin însuși faptul încheierii contractului, ceea ce rămâne ulterior este numai o obligație de predare materială a lucrului. Aceasta nu înseamnă că în dreptul nostru nu întâlnim obligații de a da cu persistență în timp, care să poată fi examinate distinct de momentul încheierii contractului. Astfel stau lucrurile în unele ipoteze, cum ar fi, de exemplu: ipoteza contractului prin care părțile au convenit ca transferul proprietății să se opereze la un moment ulterior; ipoteza vânzării unor bunuri de gen, când transferul proprietății operează nu la încheierea contractului, ci la momentul individualizării bunurilor; ipoteza vânzării de imobile în regimul de carte funciară, când transferul proprietății operează nu din momentul încheierii contractului, ci din momentul întabulării etc.

În toate aceste cazuri, vânzătorul are față de cumpărător, printre altele, și o obligație de a da, care rămâne a fi executată ulterior încheierii actului juridic care a generat-o.

Obligația *de a face* este îndatorirea ce revine subiectului pasiv de a efectua o lucrare, și, în general, orice prestație pozitivă în afara acelor care se încadrează în noțiunea *de a da*. În acest sens sunt obligații de a face, de exemplu, obligația vânzătorului de a preda lucrul vândut, obligația locatorului de a pune la dispoziția locatarului lucrul închiriat, obligația asumată de o anumită persoană de a presta anumite servicii sau de a executa anumite lucrări etc.

Obligația *de a nu face* constă, după cum am menționat și mai înainte, într-o abținere la care este îndatorat subiectul pasiv, *de la ceva ce ar fi putut să facă*

în lipsa obligației asumate. Nu avem în vedere obligația negativă generală - cum este obligația negativă ce revine subiectelor pasive nedeterminate ale unui drept real, de a nu face nimic de natură a stânjeni existența și exercițiul acestui drept.¹ *Dimpotrivă, în ipoteza unui raport juridic obligațional suntem în prezența unei obligații de abținere, care, altfel, în lipsa asumării ei de către subiectul pasiv, nu ar fi existat.*

Dacă, de exemplu, un proprietar al unui teren se obligă față de vecinul său să nu facă o anumită construcție pe propriul teren, pentru a nu întuneca ferestrele de vedere ale vecinului, ne aflăm în fața unei obligații de a nu face, în fața abdicării de la exercițiul unei prerogative pe care proprietarul o avea în virtutea dreptului său de proprietate exercitat în limitele prevăzute de lege.

Secțiunea a II-a. Clasificarea obligațiilor

3. Criterii de clasificare. Importanța clasificării. Obligațiile pot să fie clasificate pe baza unor criterii variate. Reținem dintre aceste criterii, ca fiind mai importante, criteriul izvorului care a generat obligația, criteriul obiectului obligației, cel al sancțiunii obligației civile și criteriul opozabilității obligației.

Fiecare dintre criteriile menționate este aplicabil întregii sferă a obligațiilor; ele nu se exclud unele pe altele, ci reprezintă numai puncte de vedere deosebite, prin prisma cărora poate fi examinată una și aceeași obligație. Astfel, de exemplu, aceeași obligație poate fi clasificată, din punctul de vedere al obiectului, ca fiind o obligație de a da, iar din punctul de vedere al sancțiunii, ca fiind o obligație civilă.

Clasificarea obligațiilor pornind de la criteriile arătate nu este o operație gratuită, ci ea se reflectă în regulile speciale aplicabile obligațiilor de diferite categorii. Astfel, uneori, izvorul obligației poate să influențeze reglementarea pe care o obligație o are, tot astfel cum o asemenea influență poate avea și obiectul, ori sancțiunea ce însoțește acea obligație.

4. Clasificarea obligațiilor după izvoare. Fără a voi să anticipăm asupra unor capitole următoare consacrate izvoarelor obligațiilor, vom reține aici că, din punctul de vedere al faptului juridic generator de obligații, acestea pot fi născute din: a) *contracte*; b) *acte juridice unilaterale*; c) *fapte ilicite cauzatoare de prejudicii (delicte și cvasidelicte civile)*; d) *îmbogățirea fără just temei*; e) *gerarea de către o persoană a intereselor altei persoane*; f) *plata unei prestații nedatorate (plata nedatoratului)*.

¹ Cu privire la această obligație generală negativă caracteristică drepturilor reale a se vedea C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 17-19.

Primele două categorii menționate sunt obligații născute din acte juridice; celelalte sunt obligații născute din fapte juridice - stricto sensu.

Natura izvoarelor generatoare de obligații prezintă interes, sub anumite aspecte, în privința regimului juridic aplicabil, așa cum va rezulta din expunerea consacrată izvoarelor obligațiilor.

5. Clasificarea obligațiilor după obiectul lor. Pornind de la natura prestației datorate de subiectul pasiv se pot reține mai multe clasificări.

A. *O primă clasificare* distinge trei categorii de obligații, avându-se în vedere, în mod analitic, obiectul fiecăreia: a) *obligațiile de a da*; b) *obligațiile de a face* și c) *obligațiile de a nu face*.

Clasificarea prezintă interes, deoarece în funcție de obiectul astfel definit se vor aplica, după caz, unele reguli distincte.

B. *O altă clasificare*, ce reprezintă în fond o variantă a celei anterioare, este aceea în: a) *obligații pozitive* (obligațiile de a da și obligațiile de a face) și b) *obligații negative* (obligațiile de a nu face).

C. Tot privitor la **obiectul lor**, obligațiile pot fi clasificate în *obligații pecuniare*, care au ca obiect al prestației *a da o sumă de bani* și *obligații nepecuniare*, al cărui obiect constă în orice altă prestație decât aceea de a da o sumă de bani.¹

D. În sfârșit, în literatura juridică își face loc tot mai mult, deși uneori este contestată, și o altă clasificare a obligațiilor după obiectul lor, reținându-se două categorii: a) *obligațiile determinate sau, cum mai sunt denumite, obligațiile de rezultat* și b) *obligațiile de prudență și diligență sau, cum mai sunt denumite, obligațiile de mijloace*.

Ceea ce este caracteristic pentru obligația determinată (de rezultat) este faptul că obligația este strict precizată sub aspectul obiectului și scopului urmărit, debitorul obligându-se ca, desfășurând o anumită activitate, să atingă un rezultat bine stabilit. Astfel, de exemplu, într-un contract de transport, cărașul se obligă să transporte încărcătura într-un anumit loc; vânzătorul să transfere dreptul de proprietate asupra unui anumit lucru etc. Neatingerea rezultatului prevăzut face să se presupună că debitorul nu a fost suficient de diligent, că s-a aflat în culpă, și că, deci, este răspunzător de urmările neîndeplinirii obligației.

Caracteristica obligației de prudență și diligență (a obligației de mijloace) este aceea că obligația debitorului nu constă în îndeplinirea precizată de la început de a atinge un anumit rezultat determinat, ci în îndeplinirea sa de a depune toată diligența necesară pentru ca rezultatul dorit să se realizeze.

Dacă avem în vedere, de exemplu, raportul juridic dintre un pacient și un medic, vom observa că *obiectul obligației ce revine medicului constă în înda-*

¹ Cu privire la această clasificare și efectele ei, a se vedea L. Pop, op. cit., 1998, p. 21-22; I. Albu, *Probleme actuale privind obligațiile pecuniare*, în R.R.D. nr. 8/1983. p. 9-15.

torirea de a acționa cu toată prudența și diligența cerute de știința și etica medicală, în vederea atingerii rezultatului dorit - însănătoșirea pacientului. Neatingerea rezultatului prevăzut nu face să se presupună, *ipso facto*, lipsa de diligență din partea medicului, adică lipsa de prudență și de diligență din partea sa, deci neîndeplinirea obligației înseși. Revine pacientului să facă dovada culpei de care ar fi dat dovadă medicul în executarea obligației sale, culpă care, spre deosebire de situația neîndeplinirii obligațiilor de rezultat, nu mai este prezumată.

Din cele arătate rezultă că unul dintre principalele aspecte ale distincției dintre obligațiile determinate (de rezultat) și obligațiile de prudență și diligență (de mijloace) se situează pe terenul probatoriu: *în primul caz, neatingerea rezultatului dorit constituie, ipso facto, o dovadă a culpei debitorului - o prezumție de culpă a acestuia; neatingerea rezultatului în cel de-al doilea caz nu mai este, prin ea însăși, o dovadă a culpei, ci revine creditorului sarcina de a dovedi în mod direct împrejurarea că debitorul nu a depus, pentru atingerea rezultatului preconizat, prudența și diligența care erau obligatorii.*

În liniile sale generale, distincția dintre obligațiile de rezultat și obligațiile de mijloace este, fără îndoială, utilă, mai ales dacă avem în vedere caracterul său simplificator în examinarea unor raporturi de obligații.

La o privire mai atentă și la o mai amănunțită analiză se va putea însă observa că între obligațiile de rezultat și obligațiile de mijloace nu există deosebiri atât de tranșante cum se afirmă, chiar dacă luăm în considerare numai aspectul probatoriu.

Să luăm ipoteza unei obligații de rezultat, de exemplu ipoteza obligației de a furniza un anumit produs. Dacă produsul este livrat și este corespunzător celor convenite, nici o problemă de culpă nu se poate pune; sub acest aspect, distincția între obligația de rezultat și cea de mijloace apare ca fiind indiferentă. Să presupunem însă că produsul a fost livrat cu lipsuri calitative. La prima vedere rezultatul fiind atins - livrarea produsului -, nici o prezumție de culpă, cât privește executarea, nu va exista, deocamdată, în privința debitorului. Creditorul care pretinde că produsele prezintă lipsuri de ordin calitativ va trebui să facă, el, dovada concretă a acestor lipsuri, numai astfel putând să fie întrunite elementele pentru o prezumție de culpă a debitorului. În realitate, ceea ce s-a dovedit în mod direct aici au fost lipsurile calitative; prezumția de culpă a fost subsecventă acestei dovezi.

Să examinăm acum o obligație de mijloace, de exemplu obligația pe care și-o asumă un medic de a presta tratament unui pacient. *Dacă obiectul obligației sale îl constituie, așa cum s-a spus, prestarea tratamentului cu diligență și prudența necesare, potrivit cerințelor științei și eticii medicale, mecanismul executării acestei obligații se va desfășura astfel: prestând tratamentul medical, până la proba contrarie se presupune că acest tratament a fost acordat în conformitate cu cerințele prudenței și diligenței. Ar fi o situație asemănătoare*

cu cea a obligației de rezultat mai sus menționate, dusă până la faza în care obiectul obligației a fost efectiv livrat. Dacă pacientul pretinde că tratamentul a fost necorespunzător, el trebuie să facă dovada necorespunderii; tot astfel a trebuit să facă și beneficiarul obligației de rezultat dovada caracterului necorespunzător al executării obligației - în exemplul luat, al obligației de livrare a unui obiect. Dovada făcută de pacient că tratamentul a fost necorespunzător face să se presupună lipsa de prudență și diligență din partea debitorului, deci face să se declanșeze o prezumție de culpă pe seama debitorului.

Rezultă, din scurtele considerații care precedă, că o analiză foarte strictă - pornind de la premisa clasificării, după care unele obligații au ca obiect final atingerea rezultatului prevăzut, iar altele desfășurarea unei activități cu prudența și diligența necesare - ne poate duce la concluzia, chiar sub aspect probatoriu, că între cele două categorii de obligații nu există, în esență, deosebiri.

Dacă menționăm totuși această clasificare, considerând-o utilă, o facem pentru faptul că, așa cum arătam, ea are meritul de a simplifica analiza, în mod convențional considerându-se că nu este necesar să pătrundem în toate amănuntele mecanismului de desfășurare a obligațiilor; pentru că, dacă pătrundem în aceste amănunte și suntem consecvenți cu premisele pe care le adoptăm în definirea obiectului obligației - la unele rezultatul, la altele prudența și diligența -, putem ajunge la concluzia că între cele două categorii de obligații nu există deosebiri.

În concluzie deci, numai privind lucrurile în aspectele lor cele mai generale, se poate afirma că unele obligații sunt obligații de rezultat și altele sunt obligații de mijloace¹.

¹ A se vedea, pentru literatura juridică franceză, unde problema a fost pusă prima dată: R. Demogue, *Traité des obligations*, t. V, nr. 1237, t. VI, nr. 599; H. și L. Mazeaud, *Leçons de droit civil*, vol II, ed. Montchrestien, Paris, 1962, nr. 21; G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil*, II, vol. I, Paris, Sirey, 1961, nr. 2, nr. 468, nr. 469, precum și lucrările acolo citate. Pentru literatura juridică română a se vedea: T.R. Popescu, P. Anca, *op. cit.*, p. 11-12; I. Albu, *Drept civil. Introducere în studiul obligațiilor*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1984, p. 104 și următoarele; L. Pop, *op. cit. (1998)*, p. 20-21.

Totuși, relativ recent, o Curte de Apel a reținut într-o decizie de speță că din convenția părților a rezultat că obligația asumată de cumpărătoarea pârâtă, acționară a societății supusă privatizării, anume aceea de a asigura plata datoriilor societății reprezintă o obligație de diligență și nu una de rezultat, deoarece cumpărătoarea nu s-a obligat să achite, ci numai să asigure, să determine achitarea acelor obligații către F.P.S.; potrivit acestei obligații de mijloace, cumpărătoarea era deci ținută să depună diligențe, fără ca însuși rezultatul urmărit să constituie obiectul obligației sale. Ca atare, instanța a decis în sensul că pentru a antrena răspunderea contractuală a cumpărătoarei pârâte, nu este suficient să se învedereze că rezultatul urmărit nu a fost obținut, ci este necesară dovedirea faptului că debitoarea obligației este în culpă pentru că nu a depus diligențele necesare, adică nu a folosit mijloacele de care s-ar fi putut servi spre a se ajunge la plata datoriilor în discuție; a se vedea C.A. București, Secția a V-a comercială, decizia nr. 2003 din 17 noiembrie 2005, în C.A.B., Culegere de practică judiciară 2005 - în materie comercială, Ed. Universul Juridic, 2006, p. 166.

6. Clasificarea obligațiilor după sancțiunea juridică. Ca orice raport juridic, și raportul juridic de obligație are ca element însoțitor inerent o anumită sancțiune; neexecutarea de bunăvoie a obligației de către debitorul ei îndreptățește pe titularul dreptului de creanță să obțină executarea silită, pe calea constrângerii de stat.

Obligațiile, ele însele, sunt obligații juridice numai în măsura în care există această posibilitate de apelare la constrângerea de stat, în caz de neexecutare de bunăvoie. Tocmai prin aceasta ele se deosebesc de obligațiile morale, acestea din urmă fiind cerințe care nu se impun prin forța de constrângere a statului, ci în virtutea convingerii intime, proprii, a subiectelor, însoțită de influența pe care o exercită opinia publică - eventuala dezaprobare din partea acesteia, neînsoțită însă de intervenția constrângerii de stat.

Dar dacă, lăsând deoparte obligațiile morale - care, departe de a fi indifferente dreptului, îi exced totuși sfera - avem în vedere numai obligațiile juridice, va trebui să observăm că sancțiunea de ordin statal, care le însoțește, nu se prezintă în toate cazurile în același fel: unele obligații se bucură integral de această sancțiune, iar altele, din diferite motive, nu mai beneficiază în întregime de ea.

Din acest punct de vedere distingem între:

a) *obligațiile civile*, care ar mai putea fi denumite și *obligații civile perfecte*, întrucât se bucură integral de sancțiunea juridică, în sensul că creditorul poate apela la forța statului pentru a obține, prin constrângere, executarea, dacă aceasta nu se realizează de bunăvoie. Cvasitotalitatea obligațiilor intră în această categorie;

b) *obligațiile naturale* sau, poate mai exact denumite, *obligațiile civile imperfecte*, care, spre deosebire de primele, nu se mai bucură de integralitatea sancțiunii juridice; ele apar oarecum ca niște obligații civile degradate. Ceea ce este caracteristic pentru aceste obligații - care nu se confundă cu obligațiile morale, deși unii autori le denumesc astfel - este faptul că în privința lor nu se mai poate cere executarea silită, dar, de îndată ce au fost executate, debitorul nu mai are dreptul să pretindă restituirea prestației. Ele sunt obligații juridice, nu simple comandamente morale; dar, așa cum am spus, și-au pierdut ceva din forța juridică, prin care, de regulă, sunt caracterizate raporturile de obligații.

Un exemplu de astfel de obligații găsim înscris în art. 20 alin. (1) din Decretul nr. 167/1958 privitor la prescripția extinctivă, în conformitate cu care „debitorul care a executat obligația după ce dreptul de acțiune al creditorului s-a prescris, nu are dreptul să ceară înapoierea prestației, chiar dacă la data executării nu știa că termenul prescripției era împlinit”. Vom împlini definiția obligației naturale, dacă vom alătura textului precitat și textul art. 1092 alin. (2) C. civ., potrivit căruia „repetițiunea nu este admisă în privința obligațiilor naturale, care au fost achitate de bună voie”.